

<https://doi.org/10.15407/uhj2025.04.235>
УДК “313”:316.32+93/94“XX ст.”

Ірина КОЛЕСНИК

докторка історичних наук, професорка, провідна наукова співробітниця,
відділ української історіографії,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)
ikolesnyk2002@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1605-2919>

XX СТОЛІТТЯ З ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

Мета — показати роль і місце минулого століття, зокрема «українського» XX ст. в контексті глобальної історії. **Методологія.** Використовуються підходи глобальної історії, методи компаративної історії, концептуальної історії, принцип міждисциплінарності та ідея «множинних сучасностей». **Наукова новизна.** Ідеться про особливості XX ст. в економічній, політичній сферах, про специфіку соціальних відносин, досягнення й новачі в галузі культури та науки. Аналізуються різні трактування хронологічних меж XX ст., зокрема «короткого», «довгого» та «продовженого». «Українське» XX ст. окреслюється як «довге», починаючи з подій 1880-х рр., які заклали основу революційних циклів початку XX ст. Особливу увагу приділено політичній історії України, яка тісно переплетена з економічним та соціокультурним розвитком. Боротьба за незалежність України тривала впродовж цілого століття. **Висновки.** У XX ст. виникали різні форми української державності, що супроводжувалося підйомами і згасаннями національно-визвольного руху. Кульмінацією «потрясіння» 1980-х рр. стало здобуття Україною незалежності й міжнародного визнання. Проте історичний цикл не добіг свого кінця, про що свідчить російсько-українська війна, в якій наша країна виборює своє право на державний суверенітет і геополітичну суб'єктність. Сьогодні ведеться боротьба за здобутки та досягнення України в «довгому» XX ст.

Ключові слова: множинні сучасності, історія України XX ст., «коротке XX ст.», «довге XX ст.», історичний цикл, російсько-українська війна, геополітична суб'єктність України.

Цитування: Колесник І. XX століття з перспективи глобальної історії. *Український історичний журнал*. 2025. № 4 (583). С. 235—250. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.04.235>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2025. № 4 (583)

Із погляду сучасного історика, минуле століття — це, дійсно, «час істориків». Для різних їх поколінь воно являє собою точку зіткнення пройдешнього та модерного, історії й політики, де поточне сприймається як близьке минуле, а недалеко прийдешне — як теперішнє життя. Взагалі останні три — чотири століття, насичені карколомними подіями, кризами, перетвореннями, революціями, війнами, старими-новими режимами, мають наче пульсуючий характер, виявляються «подовженими», як-от «довге XVII ст.» чи «довге XIX ст.». Нині історики заговорили і про «довге XX ст.».

XX століття: внесок в історію

Економіка XX ст. характеризується експансією фінансового капіталу, що практично не знає національних кордонів, та швидким розвитком виробництва. Основна її риса — це надзвичайна стрімкість технологічного прогресу [1, с. 4]. Винайдення нових засобів і способів зв'язку, передачі інформації, підкорення атома й розвиток ядерної фізики та інженерної думки в роки Другої світової війни, вихід у космос, а також низка «технологічних революцій» — комп'ютери, інтернет, мобільні телефони, різноманітні гаджети змінили картину світу, вплинули на поведінку людей.

Надзвичайна швидкість технологічного розвитку як засадничка риса XX ст., зачарованість феноменом акселерації довгий час відвертали увагу людства, як зазначає В. Сміл, від факту, що численні технологічні новації, переважна більшість технологій, які визначали особливості щоденного буття навіть на початку XXI ст., є продуктами періоду, який він називає добою синергії (1867—1914 рр.) [1, с. 18]. До речі, Д. Чаум, американський криптограф і винахідник-новатор, у 1980-х рр. створив цифрові гроші, а пізніше розробив додаток для електронної валюти, який забезпечував збереження анонімності користувача [2].

В умовах безпрецедентного розвитку технологій радикально змінюються уявлення про час і простір. Символом нового сприйняття соціального простору стає образ «глобального села» М. Маклюєна. Миттєва передача інформації та реагування, що руйнує лінійні уявлення про хронотоп. Тож втрачає сенс дихотомія центр — периферія, які опиняються в єдиному інформаційному просторі. При тому мобільність — швидкість подолання відстані між двома точками — визначає соціальний статус людини та характеризує ступінь соціальної поляризації у суспільстві, адже космополітичний спосіб життя, широко розрекламований у медіа, доступний далеко не кожному, і лише підсилює відчуття соціальної знедоленості.

Політичний профіль у XX ст. визначали дві світові війни, розпад колоніальної системи, криза лібералізму, підйом ісламу та «холодна війна», яка в ідеологічній, політичній, військовій сферах завершилася крахом комунізму. В умовах деколонізації почав формуватися постколоніалізм, який, на противагу антиколоніалізму, не просто заперечує колоніалізм, але усвідомлює саме його як такий. Сутність постколоніалізму полягає в реконструкції взаємовідносин колонізатора, колонізованого та постколоніального інтелектуала. Це історична реальність, що проявляється від практик повсякденного життя, масової та високої культури, аж до політичних структур й інституцій, як засвідчує досвід Б. Обама, Р. Сунака

й ін. У політиці постколоніалізм орієнтується на сучасність, мир, гармонію, свободу вибору, прагматизм і деідеологізацію.

У зв'язку з крахом колоніалізму, кризою марксизму та розпадом соціалістичної системи, лібералізм також зазнав кризи. Виникнення незалежних національних держав дало привід деяким ліберальним теоретикам ставити під сумнів не лише майбутнє держави як головного актора міжнародних відносин, але й перспективи самого існування національної держави. У 1970-х рр. серед прибічників ліберальної течії набула популярності метафора «верховної влади в безвиході» («sovereignty at bay»), та згодом вони зійшлися на думці, що національну державу вже не можна розглядати як єдиного (чи провідного) гравця на арені міжнародних відносин [3].

Важливо наголосити, що у XX ст. виникають такі нові поняття, які викривають криваві сторінки його історії: «геноцид», «Голодомор», «Голокост». Польсько-американський правник Р. Лемкін, котрий здобув освіту у Львівському університеті в 1920-х рр. і родина якого загинула під час Голокосту, досліджував злочини проти різних народів. У книжці «Правління держав Осі в окупованій Європі» (1944 р.) він запровадив термін «геноцид» [4]. Розробки Р. Лемкіна лягли в основу вироків Нюрнберзького трибуналу та Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього, ухваленої Генасамблеєю ООН 1948 р. А вже 1953 р. він, маючи зв'язки з українською громадою Нью-Йорка, виступив із доповіддю «Радянський геноцид в Україні», присвяченою 20-м роковинам Великого голоду, в якій наголосив, що це не просто геноцид окремих осіб, але винищення нації та культури [5].

Від початку слово «голокост», означаючи «всеспалення», мало релігійний смисл. Згодом його використовували щодо соціальних (різанини вірмен турками 1915 р.) та природних (великі пожежі у США 1918 р.) катастроф. Із середини XX ст. завдяки Г. Арендт набуває поширення думка про те, що Голокост є проблемою всіх, а не лише причетних, убитих і тих, хто втратив рідних [6]. Як влучно зауважив Ш. Айзенштадт, «війна та геноцид були не новим явищем в історії. Але вони докорінно змінилися, посилювалися, породжуючи специфічно сучасні способи варварства» [7, с. 12].

Ознакою XX ст. у соціальній сфері стала поява мережевого суспільства. Теорія мережевого суспільства («theory of network society») М. Кастельса виникає в 1990-х рр. і фіксує новий тип суспільства, котре утворюється потоками інформації та комунікацій. Нове суспільство — це мережа взаємин, нічим не обмежена, відкрита й рухлива, що розширюється чи звужується.

М. Кастельс описує мережеве суспільство як безпрецедентну соціальну форму. Саме комп'ютерні технології дозволили сформувати гнучкі суспільні відносини незалежно від територій. В епоху інформації економіка та політика організовані не ієрархічним, бюрократичним шляхом, а у вигляді слабо структурованих горизонтальних мереж. Отже підстави щодо здійснення влади й розподілу ресурсів змінюються, сила виявляється не в команді або послузі, а базується на мережі, яка організована кожного разу для конкретної мети. Замість дихотомії репресії / експлуатація, верх / низ, центр / периферія визначальним принципом постає належність / включеність до мереж (або виключеність із них). Головна лінія розламу в «новому світі Кастельса» поділяє всіх на тих, хто в мережі, і на тих, хто виключений із мережі.

Звісно, в мережевому суспільстві змінюється сприйняття часу, відбувається його стиснення — ефект імплозії (внутрішнього вибуху). Дослідники заговорили про нову темпоральність — концепцію «позачасового часу». Основною рисою часу в мережевому суспільстві вважається гнучкість, що дозволяє його «стискати» й «розтягувати». Управління мережевим виробництвом, зазначає М. Кастельс, «спирається на гнучку темпоральність, на здатність прискорити або вповільнити цикли виробництва і прибутку, на розподіл часу, обладнання й персоналу» [8, с. 407]. Словом, в інформаційно-мережевому суспільстві формується новий образ часу, котрий містить численні темпоральні потоки. Культурною проекцією цього образу виступає культова кінострічка «Кримінальне читиво», де смисл подій і вчинків героїв проступає та сплітається з численних часових потоків. У цілому темпоральність кібернетичного простору — це темпоральність миттєвого поширення або темпоральність синхронії. Вважається, що просторово-часова компресія і стала вісю процесів глобалізації. При тому компресія, стиснення часу в новітньому світі, що глобалізується, є прямим наслідком низки технологічних і соціальних революцій ХХ ст. [9, с. 8].

Базові поняття мережевої теорії — «інформація» та «культура». В новому типі суспільства основою соціальної інтеграції виступає не виробництво, не «класова боротьба», не правові, культурні норми чи моральний імператив, а перш за все інформація. Саме інформаційна культура зв'язує та інтегрує сучасне суспільство. Вона пронизує всі сфери — від господарства до особистого життя й ідентичностей. Більше того, сучасна економіка, що живиться інформаційними технологіями, перетворюється на складову культури.

Політика також застосовує інформаційні технології задля маніпулювання свідомістю та суспільством. Влада, яка є грою з культурними кодами, зазвичай залежить від інформації. Мережеве суспільство трансформує соціальний та особистісний досвід, змінює ідентичності. Криза теорій нації-держави створює нові колективні ідентичності в межах інформатизованої культури. Влада в нинішніх умовах виходить із-під контролю таких традиційних інститутів, як держава, бізнес, церква та наче розчиняється в комунікаційних й інформаційних мережах.

Поряд із національною ідентичністю на прикладі Євросоюзу виникають подвійні чи потрійні ідентичності: європейська ідентичність, національна та різні релігійні ідентичності (Європа: католицький Південь, протестантська Північ, православний Схід), які відтворюють ієрархічні структури, подібні до церковних й авторитарних і тоталітарних режимів на територіях, характерних для країн із релігійним населенням.

Мережі комунікацій, розвиток системи транспорту, безпрецедентне поширення міграцій, сезонних, трудових, із політичних мотивів, а також туризму, подорожей, бізнес-турів, розповсюдження міжнародних освітніх програм, — усе це радикально перетворює національні ідентичності та поведінку людей по всьому світу, особливо серед молодих поколінь. Отже, в інтерпретації М. Кастельса, постіндустріальне, інформаційне суспільство і глобалізація є не чим іншим, як синонімом терміна «мережеве суспільство».

Маркером культурного простору другої половини XX ст. виступає постмодернізм. Як тип культури він починає домінувати з другої половини XX ст. Однак елементи постмодерну виникають раніше й визрівають у тілі культури модерну. Тож постмодерн у жодному випадку не можна протиставляти модерну. Постмодерн — це не «трансмодерн», або «антимодерн». Із погляду Ж.-Ф. Ліотара, постмодерн розташовується не після модерну та не проти нього; він уже потай міститься в модерні. Постмодерн настільки інклюзивний, принципово плюралістичний, що включає у свій простір і модерн, та вміщує його на почесне, однак не виняткове місце.

XX ст. постало на межі двох епох: модерну й постмодерну. Зіткнення цих двох культурних світів та ідеологій — модернізму й постмодернізму, у свідомості людини на рубежі XX—XXI ст. народжує відчуття розламу, катастроф, що призводить до психологічного дискомфорту, внутрішньої розгубленості. Постмодерн як тип культури можна сприймати як дзеркальне відображення модерну — з тими фігурами та символами, однак із протилежним знаком. Невипадково Ф. Джеймісон визначає постмодернізм як «нову консервативну культурну контрреволюцію» [10]. Ідеї універсалізму, ієрархії духовних цінностей модерну постмодернізм протиставляє принцип фрагментації, плюралізм, відсутність будь-якої ієрархії культурних, національних цінностей, політичних і психологічних лояльностей. Постмодерн поглинає ідею ієрархії, втім не відкидає її, це означає, що постмодернізм має дві мови — еліти й натовпу, мови, що були доступні вишуканому інтелектуалу та пересічному обивателю. Він заповнює простір між фаховістю й дилетантизмом, елітарним і буденним, високою культурою та масовою поп-культурою, космополітичним і регіональним, красою й потворністю, колективним та особистим. Це — культура розмаїття, емблемою якої є звичайний кліп, що поєднує музичний і візуальний ряди, мерехтіння ж відеокартинок символізує калейдоскоп смислів, а телепульт чи меню гаджета урівнює у правах політичні новини, аналітичні огляди, пізнавальні, розважальні програми, еротичну драму, серіали, елітарне кіно, трилер, містику, блокбастери, детективи тощо.

Постмодернізм відроджує дух античності, реактуалізує ідею агона, змагання на рівних, принцип конкретності, боротьби. Між тим його не варто ототожнювати зі свавіллям, уседозволеністю, культурним хаосом, ідейною індиферентністю. Культура — не те, що залишається після економіки, політики, ідеології, а єдиний простір, котрий пронизує всі сторони життя суспільства. Отже риси постмодернізму (принциповий плюралізм, диференціація, деконструкція, культурний контекст, гібридність) сприяють творчій адаптації нових культурних елементів до вже наявних. Постмодернізм передбачає жанрове розмаїття — есеїстика, публіцистика, великі (монографії), малі (статті, рецензії, критика) форми. Для постмодерної науки характерна відмова від таких усталених цінностей модерну, як ідея детермінізму, закономірність пошуку істини, натомість культивуються принципи фрагментації, перервність, нелінійність. Культурна сфера — продукт маркетингу західних культурних індустрій — та сприймається як домінування американської масової культури: мода, поп-арт, музика, література, кінематограф, розквіт яких припадає на 1980-ті рр.

У сучасній науці не вщухають суперечки про те, в якій геологічній добі людство зустріло та розпрощалося з календарним ХХ століттям. Заклик Ю. Стормера* та П. Крутцена визнати антропоцен самостійною, відмінною від голоцену геологічною добою дав поштовх черговій переоцінці місця, ролі та впливу людства на планету [11]. Автор ідеї лауреат Нобелівської премії (1995 р.) хімік П. Крутцен виводить початок (звісно, символічний) нової епохи від 1784 р. — винайдення Дж. Ваттом парової машини, тобто старту промислової революції [12, с. 23; див. також: 13, с. 179]. Факторами виокремлення антропоцену вважаються зміни у складі атмосфери від часів промислової революції через збільшення спалення викопних ресурсів і виділення двоокису вуглецю; а також наслідки людської діяльності, як-от порушення біорізноманіття та зумовлені цим стан ґрунтів, вимирання видів живих істот тощо. За словами Е. Доманської, поєднання геологічного й історичного часів є «одним із найцікавіших ефектів мультидисциплінарної дискусії на тему антропоцену» як геологічної епохи та дискурсу. Ера антропоцену, що характеризується «людським домінуванням», по суті є «одним із симптомів кінця антропоцентричної парадигми». Тож прикметник «антропоценний» не означає «антропоцентричний». Якщо розглядати антропогенні кліматичні зміни, природні катастрофи, вимирання видів, то антропоцен стає також критичним дискурсом щодо ідеології людської винятковості, механістичної візії світу та інструментального трактування природи як засобу для задоволення людських потреб. Тому дискусії навколо антропоцену допомагають побудові екологічної свідомості щодо негативних наслідків домінування людського виду на Землі [13, с. 180—181].

Цілком очевидно, філософським підґрунтям ідеї антропоцену виступає планетарне мислення, а історичні рефлексії стосовно цієї ідеї приведуть до «перебудови історії» і «творення нових субдисциплін». Наприклад, біогуманістика інспірує такі субдисципліни, як багатовидова історія, нейроісторія, історія клімату, екологічна та зооісторія. Йдеться також про зміну «метамови» й теорії науки, адже внаслідок діалогу природничих і соціальних наук виникають поняття теорії «аутопоезису, антропогенних змін, теорії систем, моделювання, фракталів і т. ін.» [13, с. 181—182].

Водночас існує думка, що на новій хвилі глобалізації виникає й таке явище, як технонаука («technoscience»). Популяризатор цієї ідеї В. Шефер вважає її «гібридом наукових технологій і технологізованої науки». При цьому своє розуміння автор виводить із концепту завершеної, доопрацьованої науки («finalized science») [14, с. 311, 317].

Підсумовуючи, зазначимо, що визначальною рисою ХХ ст. стала нова хвиля глобалізація, яка почалася ще в ХІХ ст. й згодом охопила всі сфери життя людства: економіку, політику, соціальні відносини, культуру, науку. Проте ефект позитивних глобальних змін у ХХ ст. супроводжується певними ризиками та сумними наслідками. Нові технології, штучний інтелект, розгалужені соціальні мережі

* Американський еколог Ю. Стормер ще в 1980-х рр. використовував термін «антропоцен» — у значенні нової геологічної ери з високим рівнем людської активності.

створюють умови для глобального контролю над людьми і країнами. У глобалізованому світі до рівня пандемій підвищується ризик поширення інфекційних захворювань, суттєво зростають небезпеки й наслідки екологічних катастроф, кровопролитних локальних конфліктів і воєн нового покоління.

Хронологічні межі XX століття

Про хронологічні рамки XX ст. у західній літературі йшлося ще наприкінці 1990-х рр. По-різному визначають характер минулого століття. Йдеться про включення хронологічного XX ст. в різні перехресні періоди: «доба зв'язності» / «Age of Entanglement» [15], «доба популізму», «доба пари» [16], «доба виробництва», «доба тривожності», «цифрова доба», «ядерна доба» (про розважальний аспект ядерних випробувань свідчить приклад спеціальних турів у Лас-Вегасі, і лише згодом було доведено зв'язок між «ядерним туризмом» та онкозахворюваннями). «Доба зв'язності» / «Age of Entanglement» передбачає дослідження інтелектуальних контактів між настільки неочевидними «співрозмовниками», як, наприклад, Німеччина та Індія [17]. «Доба націоналізму» висвітлює зміни у сприйнятті феномена націоналізму Заходом: від переможної сили антиколоніальної боротьби в Африці та Азії в 1950—1960-х рр., через вектори модернізації в 1970-х рр. націоналізм почав сприйматися як складова етнічної політики та причина, чому у країнах третього світу люди вбивають один одного.

Питання хронологічних меж XX ст. дискусійне. Так, Е. Гобсбаум у праці 1984 р. з промовистою назвою «Епоха крайнощів: Коротке двадцять століття, 1914—1991» визначає XX ст. як «коротке», обмежуючи його 1914—1991 рр. Для нього саме російська Жовтнева революція стала фактором, який визначив хід глобальної історії «короткого XX ст.», позначеного формуванням у суспільній свідомості мисленневих моделей, які діяли у просторі бінарної опозиції західного капіталізму та радянського комунізму [18, с. 4], полюсів, між якими впродовж кількох десятиліть вибудовувалася (в унісон з ухваленими відповідною системою нормами, або всупереч їй) уявна картина світу та ціннісні системи координат людей.

Про хронологічні контури XX ст. йдеться у працях британського дослідника К. Бейлі з не менш характерними назвами: «Народження сучасного світу 1780—1914: глобальні зв'язки та порівняння» (2004 р.), «Перетворення сучасного світу 1900—2015: глобальні зв'язки та порівняння» (2018 р.). Автор вважає XX ст. продовженням й окреслює його рамки 1878—2015 рр. [19—20]. Дискусію продовжив професор Каліфорнійського університету Е. Дікінсон, який видав у 2018 р. підручник для коледжів із виразною назвою «Світ у довгому двадцятому столітті: інтерпретуюча історія». В його розумінні XX ст. є «довгим», оскільки охоплює період від 1870 до 2010 рр., коли комплекс технологій перекроїв і зв'язав планету [21].

Новітні підходи до вивчення сучасності

Заслуговує на увагу принцип «множинності сучасностей», запропонований американсько-ізраїльським дослідником Ш. Айзенштадтом для вивчення сучасного світу, карколомних подій ХХ ст. За його визначенням, ідея «багатосучасностей» / «multiple modernities» означає «погляд на сучасний світ», що суперечить методам класичного соціологічного аналізу, зокрема «теоріям модернізації та конвергенції індустріальних суспільств»; вона розуміє сучасність «як історію безперервного створення та відновлення безлічі культурних програм» [7, с. 1—2]. Ідеться про реконструкцію численних інституційних та ідеологічних програм сучасності, які здійснюються конкретними політичними діячами, інтелектуалами, громадськими рухами.

Найважливіші серед них були рухи, що виникли в ХІХ ст. й поширилися у ХХ ст. — ліберальні, соціалістичні або комуністичні, фашистські або націонал-соціалістичні [7, с. 9]. У 1920—1930-х рр. в Європі з'являються перші «альтернативні» типи модерності — комуністичні / радянські та фашистські / націонал-соціалістичні. Перший тип модерності був «установлений у Росії в рамках культурної програми сучасності» та пов'язаний із критикою капіталістичного суспільства як незавершеної програми. Націоналістичні рухи, особливо фашистського й націонал-соціалістичного гатунків, були спрямовані «передусім на переоблаштування кордонів чужих територій [7, с. 11]. На цьому етапі символом колективної ідентичності була національна держава.

За твердженням Ш. Айзенштадта, перша «культурна та політична програма модерності» постала у Західній і Центральній Європі [7, с. 3]. Вона передбачала численні політичні режими, різні національні, суспільно-політичні рухи та згенеровані цими рухами різноманітні колективні ідентичності. До речі, кристалізація моделей модерності в Америці пройшла «через конфронтаційний дискурс з Європою, особливо з Англією та Францією», різко відрізнялася від європейської. США дедалі більше «сприймали себе як центр сучасності» [7, с. 13—14].

Розмаїття сучасностей зумовлювалося експансією воєнно-економічного імперіалізму та колоніалізму, внаслідок чого сучасність уперше вийшла за межі Заходу — в інші країни Азії, Середнього Сходу, пізніше поширилася до Африки. Наприкінці ХХ ст., як стверджує Ш. Айзенштадт, вона охоплювала майже весь світ і це була перша справжня хвиля глобалізації [7, с. 14].

Якщо численні різновиди сучасності виникали впродовж ХІХ ст. та в перші шість — сім десятиліть ХХ ст., втіленням яких уважалися національні держави, то, на думку Ш. Айзенштадта, з посиленням глобалізації ситуація кардинально змінювалася. Це пов'язано зі зростанням світових фінансово-комерційних потоків, міграціями, поширенням хвороб, організованої злочинності, насильства серед молоді, в культурній сфері — з розширенням впливів ЗМІ й американських культурних програм. Натомість національна держава як основний компонент культурної програми сучасності втрачала свої позиції та поставало нове бачення колективної ідентичності, спродуковане новими соціальними рухами, які «кинули виклик програмі модерності» [7, с. 16].

У більшості західних країн це були жіночі рухи й екологічне мислення, тісно пов'язані з постмодернізмом і мультикультуралізмом. Далі — посилення ролі та впливів фундаменталістських рухів. Мовиться про мусульманські, рухи в індуїзмі та буддистській культурі, які мали відчутні антимодерні та / або антизахідні орієнтації [7, с. 17]. Вони намагалися відокремити вестернізацію від сучасності, заперечуючи західну монополію на сучасність, відкидаючи західну культурну програму як утілення сучасності [7, с. 22].

Ще один важливий різновид нових рухів, який проявився в останні два десятиліття XX ст., за Ш. Айзенштадтом, «етнічний» рух, котрий виникає спочатку в республіках Радянського Союзу, потім у трагічний спосіб позначився в Африці та на Балканах, особливо в колишній Югославії. Отже всі три різновиди новітніх рухів розвивалися в тандемі з новими діаспорами, особливо мусульман, китайців, індійців [7, с. 17].

Звісно, нові типи колективної ідентичності в таких умовах, зазначає дослідник, виходять «за рамки класичної моделі національної держави, обираючи альянси з транснаціональними організаціями, такими, як Європейський Союз», або ґрунтуються на великих релігіях — ісламі, індуїзмі, буддизмі чи протестантських гілках християнства [7, с. 18].

У цілому, якщо колись вихідною точкою була саме культурна програма модерності, яка виникла на Заході, то наприкінці XX ст. з'явилися безліч культурних і соціальних програм, орієнтованих на «девестернізацію», котра позбавляла Захід «монополії на сучасність». Глобалізація, на думку Ш. Айзенштадта, потребує постійного переосмислення культурної програми сучасності; конструювання множинних сучасностей; перевизначення різними суспільствами «дискурсу сучасності у своїх власних нових термінах» [7, с. 24].

Водночас крихкість і мінливість різних сучасностей, а також руйнівні сили, притаманні певним сучасним програмам, проявилися в ідеологізації насильства, терору та війни. Ці руйнівні сили чи «травми» сучасності, що виникли після Першої світової та стали більше помітними у Другій і Голокості, згодом ігнорувалися або відкидалися в дискурсі сучасності в 1950—1970-х рр. Вони знову, нагадує Ш. Айзенштадт, з'явилися в новому «етнічному» конфлікті в колишній Югославії, в багатьох республіках Радянського Союзу, в Азії та Африці [7, с. 25]. І, варто додати, в найжорстокішій, найтривалішій в Європі з часів Другої світової — нинішній російсько-українській війні.

Концептуалізація історії XX століття

Історію минулого століття К. Бейлі, лідер інтелектуального руху глобальних істориків, змальовує широкими мазками як історію сучасного світу. Події минулого століття він висвітлює у двох працях, присвячених сучасному світу, його народженню та перетворенню [19—20]. Організуючи матеріал, дослідник послуговується поняттями «фактори» чи «рушії» змін, під якими він розуміє капітал, імперію, націоналізм. Унаслідок конфлікту між ними й виникали світові та локальні війни, технологічний прогрес, система комунікаційних мереж, культура суспільства споживання.

Перший акт історії саме ХХ ст. — це світова криза 1900—1930-х рр., що містила передумови Першої світової війни та її наслідки: розпад Російської, Австро-Угорської, Османської імперій, локальні воєнні конфлікти, активізація антиколоніальних рухів. Світова криза дала поштовх для розвитку комунікаційних мереж (радіо, телеграф, поштові послуги, преса), змін у соціальній політиці та духовності суспільства. Міжвоєнний період пов'язаний із ментальною кризою середнього класу, артикульованою Ф. Кафкою, З. Фройдом, М. Ганді та ін. [19, с. 15], появою системи міжнародного права й гендерних практик з огляду на залучення жінок у систему трудових відносин під час війни тощо. Результатом Першої світової К. Бейлі вважає виникнення авторитаризму та диктатур, Великої депресії, втручання держав і народний опір. Наступна фундаментальна подія в історії ХХ ст. — Друга світова війна, яка мала глобальні наслідки: кінець старих режимів, чисельні локальні конфлікти, крах світової системи колоніалізму та гегемонія США.

Вирішальна фаза в подіях ХХ ст. або, за визначенням К. Бейлі, «переломний момент» у світовій політиці та шок «довгих 1980-х», пов'язані з «холодною війною», крахом соціалістичної системи, комунізму, розпадом СРСР. Радикальні зміни відбуваються у житті особистості й суспільства, у сфері освіти та науки (успіхи соціальних наук, зокрема роль історії у формуванні ХХ ст., відкриття в галузі генетики, інтернет, мобільний зв'язок), у галузі мистецтва, літератури, духовності (релігія, етика, розваги, концепції людини, що усвідомлює себе і своє місце у цьому світі). Негативні ознаки минулого століття К. Бейлі вбачає в тому, що це «століття вбивств і століття злочинів», він указує на загрозу «тіні імперії» у сучасному світі. Безумовно, концепція історії ХХ ст. К. Бейлі має глобальний характер, він відмовляється від європоцентричного погляду, «відкидає всепроникний північно-західний європейський провінціалізм, котрий продовжує доминувати в багатьох історіях» [19, с. 30].

Концептуалізація історії ХХ ст. К. Бейлі має два принципових моменти. По-перше, він розуміє її як історію сучасного світу; по-друге, пролонгує минуле століття з 80-х рр. позаминулого до 10-х рр. нинішнього. У цілому ХХ ст. постає сукупністю досягнень і падінь, незворотних змін та перетворень, фундаментальними маркерами яких були модернізація, Перша і Друга світові війни, розпад системи колоніалізму, глобальна «холодна війна», крах комунізму. К. Бейлі визначає тенденції подальшого розвитку ХХІ ст.: деколонізація, транснаціональні зв'язки, співпраця, економічна лібералізація й політична фрагментація.

Е. Дікінсон свою схему ХХ ст. розгортає у праці «Світ у довгому двадцятому столітті: інтерпретуюча історія» (2018 р.). Він досліджує становлення сучасного світу як «взаємопов'язану модель глобальних подій». «Довге ХХ ст.», на його думку, формувалося тривалий час унаслідок серії політичних та економічних потрясінь, технологічних досягнень і перетворень навколишнього середовища.

У його рамках Е. Дікінсон виокремлює три періоди. Перший — це експансія, «залучення технологій Сходу й Заходу для збільшення продуктивності, що потягло за собою ряд економічних бумів, збільшення щільності населення, зміни моделей виробництва і споживання (друга половина ХІХ — до початку ХХ ст.)». Ідеться про глобальні передумови історії «довгого ХХ ст.»: біологічна трансформація сучаснос-

ті (демографічний вибух 1800—2000 рр., масові міграції 1840—1940 рр.); створення основ сучасної глобальної економіки (проект глобального розвитку 1850—1930 рр., науково-технічна революція 1850—1900 рр., технологічні зміни 1850—1930 рр., вільна торгівля та емансипація 1840—1890 рр., вільна торгівля й імперіалізм 1840—1920 рр.); локалізація і глобалізація (расизм, етнічність та націоналізм 1830—1940 рр., релігійні інновації 1800—1920 рр., культурна глобалізація 1890—1930 рр.).

Другий період — «великий вибух» («great explosion») початку ХХ ст. — 1950-х рр. Це «боротьба за владу в “новому” технологічному світі із залученням ідеологічного тиску (расове, класове, релігійне, національне питання)». «Великий вибух» містить такі події, як «глобальний революційний момент» 1890—1923 рр.; війна за світове панування (перша фаза 1914—1923, друга 1935—1950 рр.); селянське питання 1920—1930-ті рр.; деколонізація й «холодна війна» 1945—1990 рр.

Третій період — «висока сучасність» («high modernity»), або «велике прискорення» («great acceleration»), тобто друга половина ХХ ст. — 2010-ті рр. Маркерами цього часу є «велике прискорення» та «держава загального добробуту» 1950—1975 рр.; «контрглобалізація» 1960—1980 рр.; «велике вповільнення» 1975—1990 рр.; «екологічний момент» 1960—1990 рр. «Прискорення» мало наслідком поступове «визрівання» нової глобалізованої системи, в якій радикальні віяння хоч і продовжували відігравати важливу роль (більше того, деякі з них укорінювалися у системи масової свідомості), але не виливалися «назовні», а радше сприяли глибинним змінам суспільного ладу (поява так званого постмодерного суспільства) [21].

Виникає закономірне питання: як вписати історію України у загальні тренди сучасної історії? Адаже «довге» ХХ ст., бурхливі та крутозламні події якого позначилися на житті чотирьох поколінь українського народу, посідає особливе місце в переосмисленні нашої історії.

«Українське» ХХ століття

Історія України цілком корелюється із загальною картиною «довгого ХХ ст.», точка відліку якого починається з 80-х рр. ХІХ ст. і триває до 20-х рр. ХХІ ст. Індустріальна революція ХІХ ст. наклалася на соціальну, створивши «ідеальний шторм». Критична ситуація кінця ХІХ ст., підкріплена масовим зростанням політичної свідомості та активності українського суспільства, привела до того, що Україна опинилася у центрі революційних змін ХХ ст., вписавшись у «глобальний революційний момент» 1890—1923 рр., переживши антиімперську революцію 1905—1907 рр., Лютневу революцію 1917 р. та Українську революцію 1917—1921 рр. Верхня межа ХХ ст. — сучасна російсько-українська війна, яка спричинилася до зміни світового порядку та геополітичної суб'єктності Української держави.

ХХ століття в Україні поєднує універсальне й особливе, базові світові тенденції та локальні прояви, напрями, виміри, перетворення, трансформації. Осмислити, систематизувати потік подій, різних за характером і масштабом — складне завдання. Тому сьогодні цілком релевантним є проект «численних модерностей» Ш. Айзенштадта [7], котрий репрезентує сучасність у множині, причому

ці множинні складники сучасності кожна країна визначає по-своєму, враховуючи специфіку національного поступу. Цілком очевидно, що історія України у ХХ ст. також постає у множині. Вона сплітається з численних потоків: катастроф, воєн, революцій, модернізаційних рухів, лівого і правого спектрів, яскравої палітри лояльностей. Упродовж минулого століття відбувалася зміна форм національної державності (УНР, Українська держава, УСРР—УРСР, Україна), політичних режимів (тоталітарний, демократичний). «Українське» ХХ ст. — це історія глобальних катастроф: регулярні хвилі політичних репресій, голод, Голодомор, Голокост, геноцид, етнічні чистки, депортації. Україна опинилася в епіцентрі двох фаз боротьби за світове панування, стала театром бойових дій під час Першої та Другої світових воєн, пережила громадянську, локальні, «холодну» війни.

Попередні сто років в українській історії — це ера різноманітних суспільних трансформацій і технологічних переворотів, сталінської модернізації, хрущовських експериментів, економічних та політичних криз, НТР, космосу, цифрової революції. Ознакою епохи слугує зміна численних лояльностей українців (національних, етнічних, релігійних, політичних).

Стрижень історії України ХХ ст. являє собою хвилеподібне чергування періодів підйому та занепаду її як суб'єкта історичного процесу, із різноспрямованими векторами. Вирішальним, системоутворюючим фактором «українського» ХХ ст. є «політичний момент» (політичний устрій, ідеології, права та свободи людини), який міцно пов'язаний з економічною й соціокультурною сферами.

Перший етап — війна за світове панування 1914—1918 рр. та глобальний революційний момент 1890 — середини 1920-х рр. у широкому сенсі. На хвилі революційних подій 1917—1921 рр. Україна бореться за свою державність (УНР і ЗУНР, відтворення монархічних традицій у вигляді гетьманату, Директорія та анархічні рухи, створення соціалістичної республіки у складі радянської федерації). У цей період змінюється спектр політичних світоглядів: від федералізму, через самостійництво, ліву соціалістичну ідеологію до ідей націонал-комунізму, а з середини 1920-х рр. остаточне утвердження комуністичної ідеології. Світ економіки переживав занепад, руйнацію, яку на деякий час призупинила політика непу. У соціальній сфері спостерігалася ломка старої класової структури суспільства, на короткий період (українізації та політики коренізації кадрів) відбувалася лібералізація прав і свобод українського населення. Це не могло не відбитися на культурному житті України, піднесенні академічної науки, освіти, розвитку національного мистецтва та літератури.

Наступний період відзначений занепадом свобод, політичне життя й ідеологія перебувають під контролем комуністичної партії. Економічне життя України визначав курс на сталінську модернізацію, де ціною великих жертв створювався фундамент «соціалістичної економіки». Підйом важкої індустрії, реалізація великих промислових проєктів досягалися шляхом експлуатації населення, напруження всіх сил і можливостей. Модернізація відбувалася за рахунок сільськогосподарського сектора, який був практично зруйнований унаслідок політики колективізації. У соціальній сфері почалася насильницька урбанізація, пов'язана зі втечею селянського населення до міст. Розпочинається доба політичних репресій і Голодомор, що забрав

мільйони життів, був спрямований на придушення протестних настроїв українського селянства. Духовне життя українства було пов'язане з заборонами, гонінням на релігію, нехтуванням народними звичаями, традиціями, нав'язуванням ідеології комунізму. До того слід додати винищення культурного пласту, «Розстріляне відродження», руйнацію української академічної та утвердження «червоної науки», принципів «комуністичного виховання» й освіти.

Друга світова війна мала великі наслідки в історії України ХХ ст. Практично вся територія стала театром бойових дій і найбільше у СРСР зазнала руйнувань та втрат. У ході війни український народ виявив волю до перемоги, почуття патріотизму, продемонстрував згуртованість у боротьбі проти німецького нацистського режиму. З боку держави був дещо послаблений адміністративний та ідеологічний тиск (у сфері релігії). Економіка зруйнована, пограбовані культурні цінності. Під час війни сформувався повстанський визвольний / національний рух ОУН та УПА, який боровся на два фронти (проти нацистських загарбників і проти авторитарного радянського режиму) за державну незалежність. Участь українського народу у Другій світовій війні мала далекосяжні наслідки, заклавши ґрунт для подальших змін: реалізація територіальної програми України у складі СРСР, виникнення визвольного руху, який синхронізувався з антинацистською боротьбою, вихід УРСР на міжнародну арену як члена ООН.

Чергова фаза політичного моменту в Україні характеризується перетворенням жорсткого авторитарного режиму на тоталітарний. Це супроводжувалося масовими депортаціями кримських татар, болгар, греків та інших народів, посиленням політичних репресій проти «українських буржуазних націоналістів», діячів літератури, мистецтва, науки, кампаніями проти «космополітизму», Української греко-католицької церкви, політикою російщення (особливо на західноукраїнських землях). Важким було економічне становище України. Радикально погіршився соціальний стан населення: голод 1946—1947 рр., примусова праця на підприємствах, табори для порушників трудової дисципліни, фактичне закріпачення бездокументного селянства. Культура (кінематограф, мистецтво, література), наука й освіта перебували під жорстким контролем комуністичної пропаганди та ідеології.

Зміна політичної ситуації пов'язана з помітною лібералізацією політичної системи (припинення масових репресій, ХХ з'їзд КПРС, розвінчання культу особи Й. Сталіна). «Відлига» в УРСР протривала аж до першої половини 1970-х рр. та її маркером став розквіт культурного й духовного життя (рух інтелектуалів-шістдесятників, піднесення літератури, мистецтва, створення шедеврів українського кінематографа). Окремим рядком позначені успіхи історичної науки, зокрема початок перших науково-теоретичних видань. Імпульсом появи дисидентського руху стали події у Чехословаччині, що послужили містком між рухом опору ОУН, УПА та антиколоніальним рухом 1980-х рр. Спроби реформ в економіці, так званий «хрущовський експеримент», мали зворотний ефект, котрий призвів до ситуації «застою». Посилення політичного та ідеологічного тиску з другої половини 1970-х рр., активізація політики російщення, як це не парадоксально, сполучалися з поліпшенням побуту, ознаками чого стало вирішення «квартирного питання», вплив західної культури,

моди, музичного мистецтва («Beatles», «ABBA»). Ці віхи української історії певним чином корелюються з такими явищами «довгого ХХ ст.», як, зокрема, «держава загального добробуту» 1950—1975 рр., «велике вповільнення» 1975—1990 рр.

«Переломний» момент у політичній історії України починається з «довгих» 1980-х рр. Зміна політичного курсу, втіленням якого стали «перебудова» та «гласність», означала суттєву лібералізацію політичного режиму. Відродження національного руху, антиколоніального за змістом, масове зростання національної свідомості, заміна «класових» цінностей на загальнолюдські мали наслідком радикалізацію українського суспільства. Виникнення демократичного Народного руху й перетворення його на парламентську опозицію (1989, 1991 рр.), крах серпневого заколоту (1991 р.) та проголошення незалежності, розпад СРСР на тлі міжнародної «розрядки», падіння Берлінської стіни, «оксамитових революцій» початку 1990-х рр. цілком уписувались у «шоковую» 1980-ті. Ситуація розбудови національних інституцій, збройних сил, кордонів приховувала у собі ризики: кримська проблема та позбавлення України ядерного статусу. На цьому етапі економіка знаходилася у стані дезінтеграції: падіння ВВП, купонокарбованці, деномінація рубля, запровадження національної валюти, початок політики приватизації. Зміни відбувались і у соціальному житті: стрімке посилення майнової диференціації, важка кримінальна ситуація, формування олігархагу. Трагічною подією, що мала вплив на всі сторони життя, стала глобальна техногенна катастрофа на Чорнобильській АЕС 1986 р. У повсякденні українців рівень життя відчутно знижувався, зростала злочинність, «брудний бізнес». Проте в культурно-інтелектуальній сфері спостерігався вибух активності: свобода слова, вільні ЗМІ, які впливали на свідомість і настрої населення, суспільну думку, викриття злочинів тоталітарного режиму. Справжній переворот стався в історичній свідомості, історична наука спростовувала марксистські догми, створюючи націєцентричну концепцію українського минулого, «розкріпачувалися» архіви, встановлювалися міжнародні контакти, зокрема з діаспорою.

Здавалося б, ХХ століття закінчилося. Втім процеси, які визначали його сенс, а саме становлення української державності, котрі почалися наприкінці ХІХ ст., потребують свого завершення. *Історичний цикл не добіг кінця*. Отже формування політичної системи сучасної України відбувається в режимі чергування двох форм: парламентсько-президентської та президентсько-парламентської республіки («ефект маятника»), що має наслідком, з одного боку, політичну нестабільність, з іншого — коливання між цими двома моделями сприяє вдосконаленню політичної системи як такої. Водночас лібералізація економіки призвела до її зростання, перерваного «економічною революцією» 2008—2009 рр. У соціальних відносинах посилювалися глибинні процеси розшарування, формувався «середній клас» на тлі зростання кількості й ролі держaparату. Помітним стало підвищення життєвого й культурного рівня населення. На початку 2000-х рр. такі глобалізаційні процеси, як технічна та цифрова революції, зростання потоків комунікацій та інформації, активізація ЗМІ, інтернет, туризм, міжнародні освітні програми мали вплив на ідентичності та поведінку людей. У культурній сфері їх роль пов'язана з рекламою, модою, поп-артом, особливо музикою. Щоправда в духовно-інтелектуальній сфері виявилися суттєві

суперечності та зміни: релігійний ренесанс, «гаджетна свідомість» молодого покоління й водночас стагнація освіти та науки, зокрема гуманітаристики, історії.

Внаслідок нестабільності політичної системи, що тісно пов'язана з соціальною та економічною сферами, нерішучості й помилок на міжнародній сцені наша країна пережила ряд гострих соціально-політичних криз («Помаранчева революція», «економічна революція» 2008—2009 рр., «Революція гідності», криза 2014 р.). Вибухнула російсько-українська війна, яка є антиколоніальною за суттю та постколоніальною за методами. Її наслідки будуть вирішальними на шляху збереження національної державності, суверенітету, геополітичної суб'єктності України.

У цілому, якщо для XIX ст. визначальними були економічний і соціальний чинники, то у XX ст. провідну роль відіграє політичний момент. Отже за змістом «українське» XX ст. є століттям національної революції: наприкінці позаминулого століття були створені її передумови, на початку минулого відбувалися бурхливі революційні події 1910—1920-х рр., піднесення національної самосвідомості, виникнення різних форм українського державного буття, спалахи та згасання визвольного руху впродовж усього XX ст., активність українства у Другій світовій, шістдесятництво, що переросло в дисидентський рух, «шок» 1980-х рр. і проголошення незалежності, поява України на міжнародній сцені. Сьогодні, під час російсько-української війни, ведеться боротьба за здобутки та досягнення нашої країни в «довгому XX ст.».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Smil, V. *Creating the Twentieth Century: Technical Innovations of 1867—1914 and Their Lasting Impact*. New York: Oxford University Press, 2005.
2. Chaum, D. L. *Computer Systems Established, Maintained and Trusted by Mutually Suspicious Groups*. University of California, Berkeley, 1982.
3. Dunne, T. The Specter of Globalization. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. 1999. 7: 17-34.
4. Lemkin, R. *Axis Rule in Occupied Europe: Laws Of Occupation, Analysis of Government, Proposals For Redress*. 1944.
5. Lemkin, R. *Radianskyi henotsyd v Ukraini*. Kyiv, 2009 [in Ukrainian]. [Лемкін Р. Радянський геноцид в Україні. Ред. Р. Сербин; упоряд. О. Стасюк. Київ, 2009].
6. Arendt, Kh. *Banalnist zla. Sud nad Aikhmanom v Yerusalymi*. Kyiv, 2013 [in Ukrainian]. [Арендт Х. Банальність зла. Суд над Айхманом в Єрусалимі. Київ, 2013].
7. Eisenstadt, S.N. Multiple Modernities. *Daedalus*. 2000. Vol. 129. 1: 1-29.
8. Kastels, M. *Informatsionnaia epokka: ekonomika, obshchestvo i kultura*. Moscow, 2000 [in Russian]. [Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Москва, 2000].
9. Osterhammel, J. & Petersson, N. *Globalization: A Short History*. Princeton, Princeton University Press, 2009.
10. Jameson, F. Postmodernism, or The Cultural Logic of Late Capitalism. *New Left Review*. 1984. 146 (July-August): 59-92.
11. Crutzen, P.J. & Stoermer, E.F. Anthropocene. *Global Change Newsletter*. 2000. 41 (May): 17-18.
12. Crutzen, P.J. Geology of Mankind. *Nature*. 2012. 3.
13. Domańska, E. Historia w epoce antropocenu. *Boucheron P., Gradwohl P. Spotkanie ze światem II. Dialog polsko-francuski*. Warszawa, 2015. 177-189.

14. Schäfer, W. Global Civilization and Local Cultures a Crude Look at the Whole. *International Sociology*. 2001. 16 (3): 301-319.
15. Sperber, J. The Age of Interconnection: A Global History of the Second Half of the Twentieth Century. 2023.
16. Darwin, J. Unlocking the World: Port Cities and Globalization in the Age of Steam, 1830—1930. 2020.
17. Manjapra, K. Age of Entanglement: German and Indian Intellectuals across Empire. Cambridge: Harvard University Press, 2014.
18. Hobsbawm, E.J. The Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914—1991. Vintage Books, 1994.
19. Bayly, C.A. The Birth of the Modern World 1780—1914: Global connections and comparisons. Blackwell, 2004.
20. Bayly, C.A. Remaking the Modern World 1900—2015: Global connections and comparisons. Wiley Blackwell, 2018.
21. Dickinson, E.R. The World in the Long Twentieth Century: An Interpretive History. University of California Press, 2018.

Надійшла / Received 27.05.2025

Iryna KOLESNYK

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
 Leading Research Fellow,
 Department of Ukrainian Historiography,
 Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
 ikolesnyk2002@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1605-2919>

THE TWENTIETH CENTURY FROM THE PERSPECTIVE OF GLOBAL HISTORY

This study **aims** to examine the role and significance of the twentieth century — particularly the *Ukrainian twentieth century* — within the context of global history. **Methodology.** The article adopts approaches from global history, employs methods of comparative and conceptual history, embraces the principle of interdisciplinarity, and engages with the concept of *multiple modernities*. **Scientific novelty.** The article investigates the defining features of the 20th century in the economic and political spheres, the particularities of social relations, and the achievements and innovations in culture and science. The author analyzes various interpretations of the chronological boundaries of the 20th century, including the *short*, *long*, and *extended* twentieth century. The *Ukrainian twentieth century* is framed as a *long* twentieth century, beginning with the events of the 1880s that laid the groundwork for the revolutionary cycles of the early 20th century. Special attention is devoted to Ukraine's political history, closely interwoven with economic and sociocultural developments. According to the author, the struggle for Ukrainian independence persisted throughout the entire century. **Conclusions.** Over the course of the twentieth century, various forms of Ukrainian statehood emerged, accompanied by the waxing and waning of the Ukrainian national liberation movement. The *shock* of the 1980s culminated in Ukraine's attainment of independence, sovereignty, and international recognition. However, the historical cycle has not yet reached its conclusion, as evidenced by the ongoing Russo-Ukrainian war. This war represents Ukraine's continued struggle for state sovereignty and geopolitical subjectivity. Today, amidst the brutality of war, Ukraine is defending the gains and achievements of its *long* twentieth century.

Keywords: *multiple modernities, Ukrainian twentieth-century history, short twentieth century, long twentieth century, historical cycle, Russo-Ukrainian war, Ukraine's geopolitical subjectivity.*